

Renta z tytułu wypadku w drodze do pracy lub z pracy

1. Uwagi wstępne

Świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych są kategorią świadczeń przyznawanych z dwóch źródeł. W zależności od rodzaju świadczenia są one wypłacane albo z ubezpieczenia chorobowego albo z ubezpieczenia rentowego. Renta z tytułu wypadku w drodze do pracy lub z pracy jest świadczeniem, które wynika z ochrony ubezpieczeniowej, jaką objęte są skutki wypadku w drodze do pracy lub z pracy. Zaznaczyć należy, że oprócz ochrony ubezpieczeniowej, zdarzenia wynikłe z tytułu wypadków są objęte również ochroną z tytułu ubezpieczenia chorobowego. Wpłata zasiłku chorobowego oraz świadczenia rehabilitacyjnego dokonywana jest na podstawie ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa¹. Natomiast renta w tytułu niezdolności do pracy powstałej w związku z wypadkiem w drodze do pracy lub z pracy jest świadczeniem uregulowanym ustawą o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS)², która określa przesłanki warunkujące jej nabycie oraz zasady jej wypłacania.

2. Renta z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem w pracy

Podstawowe regulacje dotyczące świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych obowiązujące od 1 stycznia 2003 r. zawarte są w ustawie z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 2009 r., Nr 167, poz. 1322 t.j.), dalej powoływanej jako ustawa o ubezpieczeniu społecznym oraz w ustawie z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach (Dz. U. z 2013 r., poz. 737 t.j.).

¹ Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 159 ze zm.

² Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej w art. 6 wymienia katalog świadczeń, jakie objęte są jej zakresem. Należą do nich:

- zasiłek chorobowy,
- świadczenie rehabilitacyjne,
- zasiłek wyrównawczy,
- jednorazowe odszkodowanie,
- **renta z tytułu niezdolności do pracy, w tym renta szkoleniowa,**
- **renta rodzinna,**
- dodatek pielęgnacyjny,
- dodatek do renty rodzinnej – dla sieroty zupełnej,
- pokrycie kosztów leczenia z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne w zakresie określonym ustawą.

Z uwagi na przedmiot niniejszej pracy omówione zostaną tylko świadczenia rentowe wymienione w powyżej cytowanym przepisie, tj. renta z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem przy pracy, w tym renta szkoleniowa, renta rodzinna.

Wskazać należy, że przy ustalaniu prawa do renty wypadkowej zastosowanie mają przepisy ustawy o emeryturach i rentach z FUS, w szczególności dotyczące ustalania niezdolności do pracy, wysokości tejże renty oraz jej wypłaty. Przy czym zaznaczyć należy, że ustawa wypadkowa zawiera wiele wyjątków od zasad zawartych w ustawie o emeryturach i rentach z FUS. Jednym z wyjątków określonych przez ustawę wypadkową jest niezależnienie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej od długości okresu ubezpieczenia wypadkowego. Ponadto art. 17 ust. 2 przewiduje, że nieistotna jest data powstania niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową. Co zasadniczo odróżnia ten przepis od regulacji art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Warto zauważyć, że także art. 57a ustawy emerytalnej stanowi, iż warunek określony w art. 57 ust. 1 pkt 2 (legitymowanie się odpowiednią liczbą okresów składkowych i nieskładkowych) nie jest wymagany od ubezpieczonego, którego niezdolność do pracy jest spowodowana wypadkiem w drodze do pracy lub z pracy³.

3. Uprawniony do świadczenia

Ubezpieczony, który wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej stał się niezdolny do pracy, ma prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy. Prawo to warunkowane jest od spełnienia przesłanek, określonych w art. 57 ustawy o emeryturach

³ D.E. Lach, S. Samol, K. Ślebzak, *Komentarz do art. 6 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych* (t.j. Dz. U. z 2009, Nr 167, poz. 1322 ze zm.), LEX 2009.

i rentach z FUS, to jest zaistnienia niezdolności do pracy, wykazania związku przyczynowego pomiędzy niezdolnością a wypadkiem przy pracy.

Przepisem wyjściowym określającym przesłanki nabycia prawa do renty z wyżej wymienionego tytułu jest, tak jak przy rencie z ogólnego stanu zdrowia, przepis art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Wymienione tu zatem warunki odnoszą się również do ubezpieczonego, który wnioskuje o przyznanie mu prawa do renty w związku z wypadkiem w drodze do pracy⁴. Uszczegółowienie ogólnych warunków zawartych w art. 57 ustawy znajduje swój wyraz w art. 57a i 57b ustawy o emeryturach i rentach z FUS⁵. Przepis artykułu 57a tej ustawy przewiduje pewne odstępstwo od zasady określonej w przepisie 57 ust. 1 pkt 2 powoływanego aktu prawnego. Uwalnia on bowiem ubezpieczonego od obowiązku wykazania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, w sytuacji gdy stwierdzono u niego niezdolność do pracy spowodowaną wypadkiem w drodze do pracy. Brak wymogu wykazywania okresów składkowych i nieskładkowych przy ubieganiu się o rentę z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem w drodze do lub z pracy został wprowadzony dopiero od 1 stycznia 2003 r., wcześniej taki obowiązek istniał.

Zasady orzekania o niezdolności do pracy wynikają z art. 12 i 13 ustawy emerytalno-rentowej, które definiują pojęcie niezdolności do pracy oraz wskazują na kwestie wymagające uwzględnienia przy orzekaniu o niezdolności (o czym była mowa w części wstępnej niniejszego opracowania). Jednakże przy orzekaniu o niezdolności do pracy na potrzeby ustalenia prawa do renty wypadkowej konieczne jest ponadto dokonanie ustalenia przez lekarza orzecznika ZUS czy między skutkami wypadku a niezdolnością do pracy istnieje związek przyczynowy. Kwestia ta ma istotne znaczenie, ponieważ w braku stwierdzenia związku przyczynowego między niezdolnością do pracy a wypadkiem zachodzi niemożność przyznania tego świadczenia. Natomiast w sytuacji wystąpienia u ubezpieczonego niezdolności do pracy z ogólnego stanu zdrowia – bez związku przyczynowego z wypadkiem przy pracy lub w drodze do pracy – jest on automatycznie zobowiązany do wykazania wymaganego stażu pracy.

4. Definicja wypadku w drodze do pracy lub z pracy

Definicje wypadku w drodze do pracy oraz drogi do pracy została określona w treści art. 57b, według którego:

1. Za wypadek w drodze do lub z pracy uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło w drodze do lub z miejsca wykonywania za-

⁴ W dalszej części rozważań wypadek w drodze do pracy oznacza także wypadek w drodze powrotnej z pracy.

⁵ Przepisy te zostały dodane ustawą z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniach społecznych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. Nr 199, poz. 1673.

trudnienia lub innej działalności stanowiącej tytuł ubezpieczenia rentowego, jeżeli droga ta była najkrótsza i nie została przerwana. Jednakże uważa się, że wypadek nastąpił w drodze do lub z pracy, mimo że droga została przerwana, jeżeli przerwa była życiowo uzasadniona i jej czas nie przekraczał granic potrzeby, a także wówczas, gdy droga, nie będąc drogą najkrótszą, była dla ubezpieczonego, ze względów komunikacyjnych, najdogodniejsza⁶.

2. Za drogę do lub z pracy uważa się oprócz drogi z domu do pracy lub z pracy do domu również drogę do lub z miejsca:

- innego zatrudnienia lub innej działalności stanowiącej tytuł ubezpieczenia rentowego
- zwykłego wykonywania funkcji lub zadań zawodowych albo społecznych
- zwykłego spożywania posiłków
- odbywania nauki lub studiów.

W dalszej części cytowanego przepisu ustawodawca określił, w jaki sposób należy dokonać ustalenia okoliczności oraz przyczyn zaistniałego zdarzenia, jednocześnie wskazując na delegację ustawową do przepisów szczególnych.

Ustęp 3 i 4 art. 57b powołanej ustawy stanowi, że ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku w drodze do pracy lub z pracy dokonują w karcie wypadku w drodze do pracy (lub z pracy) pracodawcy w stosunku do ubezpieczonych, będących pracownikami, a w stosunku do pozostałych ubezpieczonych podmioty określone w art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych⁷. Szczegółowe zasady, tryb uznawania zdarzenia za wypadek w drodze do pracy, sposób jego dokumentowania, wzór karty wypadku w drodze do pracy oraz termin jej sporządzania, określa Rozporządzenie Ministra Pracy i Po-

⁶ „Do uznania doznanego urazu lub zgonu za wypadek w drodze do pracy lub z pracy niezbędne i wystarczające jest zatem ustalenie, że ubezpieczony w momencie zadziałania przyczyny zewnętrznej powodującej uraz lub śmierć odbywał drogę do pracy lub z pracy. Nieistotny jest natomiast charakter przyczyny zewnętrznej, tj. jej związek z drogą. Inaczej mówiąc, przyczyna zewnętrzna nie musi być rodzajowo powiązana z drogą i jej właściwościami (może być nią np. piorun, pogryzienie przez psa czy napad). Przyczyna zewnętrzna musi jednak pozostawać z drogą do pracy lub z pracy w związku miejscowym i czasowym, co oznacza, że ma ona zadziałać w miejscu i czasie odbywania tej drogi”. I. Jędrasik-Jankowska, *Wypadek w drodze do pracy lub z pracy*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne, 2003, nr 11, s. 20, LEX. teza nr 41365/1.

„Droga z pracy do domu ma być drogą najkrótszą lub dłuższą, ale najdogodniejszą. Wybór drogi najdogodniejszej należy do ubezpieczonego. Jeśli droga dłuższa nie będzie mogła być z żadnych względów usprawiedliwiona, to ochrona skończy się wcześniej (tj. zanim ubezpieczony dotrze do domu) w miejscu, do którego ubezpieczony udawał się po wyjściu z pracy, np. kino, ośrodek zdrowia itp. W sytuacji jednak, gdy pracownik po wyjściu z pracy udaje się do miejsc wymienionych w art. 57b ust. 2 pkt 1–4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to jego droga nie kończy się w tych miejscach, bowiem ochrona obejmuje jeszcze drogę „z” tych miejsc podjętą po przerwie”. I. Jędrasik-Jankowska, *op. cit.*, LEX teza nr 41365/3.

⁷ Dz. U. z 2009 r., Nr 167, poz. 1322 z późn. zm.

lityki Społecznej z dnia 24 grudnia 2002 r.⁸ Wcześniej obowiązujące ustawy (tj. ustawa wypadkowa obowiązująca do 31 grudnia 2002 r. oraz przepisy uprzednio obowiązującego rozporządzenia wypadkowego) nie zawierały definicji wypadku w drodze do pracy. Judykatura wypracowała jednak stanowisko, które w większej mierze zachowało aktualność do dzisiaj i dokonując analizy określonego stanu faktycznego w obecnym stanie prawnym, możliwe jest posiłkowanie się dotychczasowym orzecznictwem. Obecnie jednak pomimo skonstruowania definicji legalnej wypadku w drodze do pracy trudności interpretacyjnych przysparzają kwestie dotyczące tego jakie zdarzenie można uznać za nagłe, jaką drogę można uznać za drogę do pracy oraz jakie sytuacje powodują przerwanie tej drogi⁹.

Do uznania zdarzenia losowego niezbędne jest ustalenie, że ubezpieczony w momencie zadziałania przyczyny zewnętrznej odbywał drogę do pracy (lub z pracy). Nieistotny jest natomiast charakter przyczyny zewnętrznej, tj. jej związek z drogą¹⁰.

4.1. Droga do pracy lub z pracy

Zgodnie z definicją wypadku w drodze do pracy lub z pracy zawartą w zacytowanym wyżej przepisie droga do pracy lub z pracy oznacza drogę z domu do pracy lub z pracy do domu lub też drogę do miejsca: innego zatrudnienia lub innej działalności stanowiącej tytuł ubezpieczenia rentowego, zwykłego wykonywania funkcji lub zadań zawodowych albo społecznych, zwykłego spożywania posiłków lub odbywania nauki. Droga z wyżej określonych punktów powinna być drogą odbywaną zwyczajowo. Co do zasady, przyjmuje się, że winna to być droga najkrótsza. Jeżeli jednak ubezpieczony miał w zwyczaju uczęszczać inną drogą aniżeli najkrótsza droga do pracy lub z pracy, np. z przyczyn komunikacyjnych, to tę drogę przyjmujemy jako jego drogę do pracy lub z pracy.

Zaznaczyć należy, że pojęcie drogi do pracy lub z pracy nie musi wcale oznaczać korzystania z określonej drogi publicznej. Droga do pracy może bowiem przebie-

⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 grudnia 2002 r. w sprawie szczególnych zasad oraz trybu uznawania zdarzenia za wypadek w drodze do pracy lub z pracy, sposobu jego dokumentowania, wzoru karty wypadku w drodze do pracy lub z pracy oraz terminu jej sporządzania, Dz. U. nr 237, poz. 2015.

⁹ R. Sadlik stwierdza, że „wydłużenie drogi do lub z pracy ze względu na jej dogodniejszy dla ubezpieczonego przebieg (np. lepsze połączenie autobusowe lub mniej zatłoczone ulice) nie stoi na przeszkodzie w uznaniu zdarzenia za wypadek w drodze do pracy. Zatem dla oceny, czy wypadek zdarzył się w drodze do/z pracy, nie jest przesądzające to, że ubezpieczony odbywał drogę w kierunku przeciwnym do miejsca zamieszkania, lecz to, czy droga ta jest drogą najkrótszą lub drogą dla niego najdogodniejszą komunikacyjnie”, R. Sadlik, *Wypadek w drodze do (z) pracy i związane z nim świadczenia*, „Służba Pracownicza” 2007, nr 9, s. 17. Autor ten uznaje że uzasadnioną życiowo można uznać przerwę [w drodze do pracy lub z pracy], która powstała w celu załatwienia sprawy niecierpiącej zwłoki, pilnej, czy zaległej, która przede wszystkim dotyczy ubezpieczonego, czy jest istotna dla organizowania jego życia osobistego lub ważna z przyczyn zdrowotnych – *ibidem*.

¹⁰ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2014, s. 285.

gać przez las, czy łąki, park w zależności od miejsca zamieszkania pracownika. To pracownik wyznacza sobie drogę do pracy lub z pracy, wybierając najdogodniejszą możliwość.

Ustalenie zaistnienia wypadku w drodze do pracy lub z pracy wymaga zbadania różnych aspektów, które nie zawsze są oczywiste. Samo ustalenie, czy do zdarzenia doszło podczas odbywania drogi do/z pracy, bywa skomplikowane. Konieczne jest bowiem stwierdzenie, czy ubezpieczony odbywając właśnie tę konkretną drogę zmierzał do celu, jakim jest miejsce pracy lub dom.

Kwestia początku i końca drogi do pracy lub z pracy budzi trudności interpretacyjne. Praktyka orzecznicza wykazała bowiem, że stwierdzenie, w którym dokładnie momencie następuje koniec tejże drogi, jest bardzo istotne. Mianowicie, jeżeli ubezpieczony porusza się samochodem do pracy lub z pracy, pojawia się zapytanie, w którym momencie kończy on drogę do pracy lub z pracy, czy w momencie wjazdu na teren posesji, czy w momencie zaparkowania czy też w momencie wejścia do budynku. Gdyby bowiem przyjęto, że droga do domu kończy się z momentem zaparkowania przed domem, a zdarzenie nastąpiłoby po opuszczeniu samochodu, a przed wejściem do mieszkania, wówczas należałoby stwierdzić, że zdarzenie nie wyczerpuje przesłanek wypadku w drodze z pracy. Z tego względu konieczne stało się precyzyjne określenie, w jakim momencie kończy się droga z pracy do domu¹¹.

W piśmiennictwie oraz orzecznictwie przedstawiono koncepcję, według której pojęcie domu należy również rozumieć szeroko jako miejsce takiego pobytu ubezpieczonego, któremu można nadać cechę stałości i gdzie następuje wkroczenie przez ubezpieczonego w sferę jego spraw prywatnych¹².

Fizycznym końcem drogi z pracy jest z reguły przekroczenie progu mieszkania w budynku wielomieszkaniowym, a w przypadku budynku jednorodzinnego – przekroczenie drzwi wejściowych. Jeżeli jednak dom ma tzw. obejście, to droga z pracy kończy się po wejściu na teren posesji¹³. Wypadek, któremu uległ na klatce schodowej budynku wielomieszkaniowego wracający pracownik z pracy przed wejściem do własnego mieszkania, jest wypadkiem w drodze z pracy¹⁴. Tak samo wygląda kwestia wejścia na teren

¹¹ I. Jędrasik-Jankowska, *Wypadek w drodze...* Teza nr 4, 41365/4 – Ustawowe określenie „dom” należy rozumieć jako synonim miejsca ze sfery spraw prywatnych będącego celem przemieszczania się ubezpieczonego. Może to być dom (mieszkanie) ubezpieczonego, ale także urząd, kino, dworzec, restauracja i każdy inny punkt przestrzeni, który można uznać za cel odbywanej danego dnia drogi z pracy. W przeciwnym wypadku (przy literalnej interpretacji) ubezpieczony byłby pozbawiony ochrony podczas przemieszczania się do sfery spraw prywatnych. Posłużenie się kryptonimem „dom” ma na celu wskazanie, że ustawa chroni dwa rodzaje dróg – jedną „do” i „z” pracy do domu, a drugą „do” i „z” miejsc wymienionych w pkt 1–4 ust. 2 art. 57b ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 1996 r., II UKN 81/97, OSNAPiUS 1997, nr 19, poz. 385.

¹³ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 289.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 1997 r., II UKN 57/96.

zakładu pracy, bowiem kwestia, czy wypadek pracownika udającego się do pracy zdarzył się poza terenem zakładu pracy, czy po wejściu już na teren zakładu, ma istotne znaczenie dla oceny prawnej tego zdarzenia i określenia strony zobowiązanej do wypłacenia należnego świadczenia (odszkodowania)¹⁵. Wątpliwości budziło również zakreślenie przez ustawodawcę przy wyznaczaniu drogi do/z pracy, oprócz dwóch punktów, tj. miejsca pracy oraz domu, także miejsca zwyczajowego spożywania posiłków czy odbywania nauki lub studiów, wykonywania funkcji lub zadań zawodowych albo społecznych oraz miejsca innego zatrudnienia lub innej działalności. Ostatecznie stwierdzić należy, że określenie tychże dodatkowych miejsc miało na celu rozszerzenie ochrony ubezpieczeniowej z tytułu wypadku w drodze do pracy lub z pracy na wypadki na innej drodze, na której oznaczony jest jeden punkt. Oznacza to, że pracownik, który np. uzupełnia swoje wykształcenie, chroniony jest zarówno w drodze z pracy na uczelnię, jak również w drodze z uczelni do domu¹⁶.

Podkreślić należy, że katalog dróg, które ustawodawca wymienia w art. 57b ust. 2 jest katalogiem zamkniętym, co oznacza, że żadne inne drogi między domem (mieszkaniem) a miejscem pracy nie podlegają ochronie ubezpieczeniowej z tytułu wypadku w drodze do pracy lub z pracy.

Stany faktyczne poszczególnych spraw są zróżnicowane i niekiedy o takie szczegółowe ustalenia właśnie rozstrzygała się kwestia uznania zdarzenia za wypadek w drodze do lub z pracy.

Istotne tutaj jest, aby miejscem docelowym, do którego dąży ubezpieczony, było miejsce pracy lub dom.

4.2. Przerwa w drodze do pracy lub z pracy

Kolejnym zagadnieniem, jakie łączy się z ustalaniem zdarzenia w postaci wypadku w drodze do pracy lub z pracy, jest kwestia przerwania tejże drogi. Definicja ustawowa wskazuje, że droga do pracy lub z pracy powinna być nieprzerwana. Jednak od tej zasady istnieje pewno odstępstwo. Mianowicie, możliwe jest uznanie, że zaistniał wypadek w drodze do pracy lub z pracy nawet w sytuacji, gdy droga ta została przerwana, jednak przerwa ta musi być życiowo uzasadniona, a czas jej trwania nie może przekraczać granic potrzeby.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 1994 r., II URN 40/94, zob. też uchwałę SN z dnia 7 lutego 2014 r., III UZP 6/12, „Gazeta Prawna” 2013, nr 28/5 – w której SN wskazał, że „zatrudniony, który uległ wypadkowi na terenie zakładu pracy jeszcze przed faktycznym rozpoczęciem pracy, ma prawo do jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku”.

¹⁶ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 287.

Na tle powstania przerwy w drodze do pracy lub z pracy również powstało bogate orzecznictwo, które dokonywało analizy zdarzeń oraz interpretacji, jaka przerwa może zostać uznana za usprawiedliwioną życiowo, a jaka nie może.

W zależności od czasu trwania przerwy, powodu jej zaistnienia oraz jej charakteru dokonał się swego rodzaju podział przerw w drodze do pracy lub z pracy, który funkcjonuje zarówno w orzecznictwie, jak i piśmiennictwie. Wśród nich wyróżnia się:

- przerwy nieistotne,
- przerwy zawieszające,
- przerwy zrywające.

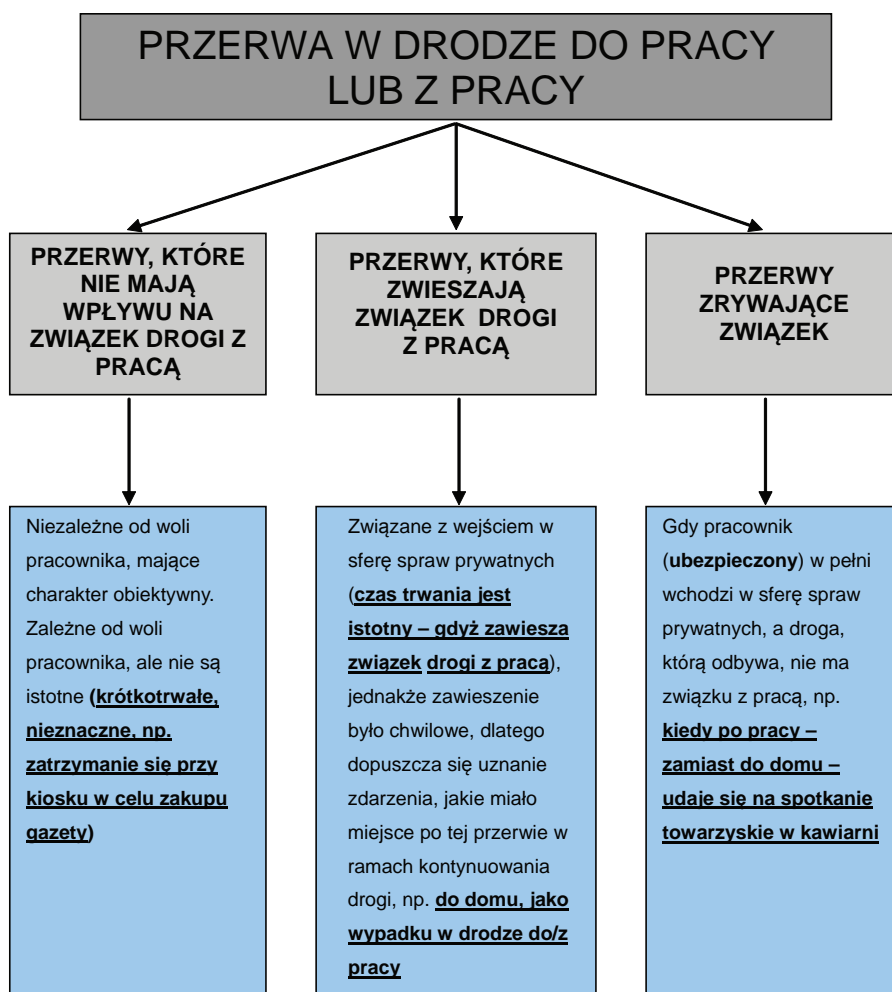
Pierwsze z nich, a zatem przerwy nieistotne, nie odgrywają znaczenia w zakresie uznania danego wypadku za wypadek w drodze do pracy lub z pracy. Są to przerwy nieznaczne, krótkotrwałe na wykonanie drobnych czynności, które nie wywierają skutków w zakresie ochrony ubezpieczeniowej.

Przerwa zawieszająca jest przerwą, która trwa dłużej aniżeli przerwa nieistotna. Przerwa zawieszająca polega na tym, że sprawy prywatne przybierają na znaczeniu w takim stopniu, który przeważa nad celem związanym z zatrudnieniem. Jednak podkreślić należy, że przewaga spraw prywatnych nad celem zasadniczym jest chwilowa. Po niej dochodzi do kontynuacji dalszej drogi i jeżeli wypadek zdarzył się podczas kontynuacji drogi, to przerwę zawieszającą traktuje się jako niebyłą, a zatem dalsza część drogi jest objęta ochroną, a wypadek traktowany jest jako wypadek w drodze do pracy lub z pracy.

Przerwa zrywająca, jak sama nazwa wskazuje, prowadzi do zniesienia w pewnym momencie ochrony ubezpieczeniowej w czasie drogi do pracy lub z pracy. Podczas tej przerwy sfera interesów prywatnych przeważa bowiem nad celem zasadniczym związanym z zatrudnieniem w sposób stały. Oznacza to, że zanim ubezpieczony dotrze do domu, wkracza w sfery prywatne w taki sposób, który skutkuje przerwaniem drogi do pracy lub z pracy¹⁷. Wypadek, który zdarzy się po tej przerwie, nie może zostać uznany za wypadek w drodze do pracy lub z pracy. I tak na przykład przerwa w odbywaniu przez pracownika drogi z pracy do domu związana z udziałem w spotkaniu towarzyskim wyłącza możliwość uznania zdarzenia za wypadek w drodze z pracy¹⁸.

¹⁷ I. Jędrasik-Jankowska, *Wypadek w drodze...* Teza nr 3, 41365/3 – Droga z pracy do domu ma być drogą najkrótszą lub dłuższą, ale najdogodniejszą. Wybór drogi najdogodniejszej należy do ubezpieczonego. Jeśli droga dłuższa nie będzie mogła być z żadnych względów usprawiedliwiona, to ochrona skończy się wcześniej (tj. zanim ubezpieczony dotrze do domu), w miejscu, do którego ubezpieczony udawał się po wyjściu z pracy, np. kino, ośrodek zdrowia itp. W sytuacji jednak, gdy pracownik po wyjściu z pracy udaje się do miejsc wymienionych w art. 57b ust. 2 pkt 1–4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to jego droga nie kończy się w tych miejscach, bowiem ochrona obejmuje jeszcze drogę „z” tych miejsc podjętą po przerwie.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 10 grudnia 1997 r., II UKN383/97.

Schemat graficzny podziału przerw w pracy, źródło: opracowanie własne.

Problem pojawia się również w kwestii dotyczącej wypadku w drodze, w czasie przerwy w pracy udzielonej przez pracodawcę na prośbę pracownika. Poglądy zarówno orzecznictwa, jak i piśmiennictwa w tym zakresie były różne. Jedne głosy przemawiały za tym, że wypadek zaistniały w czasie drogi do pracy odbywanej przez pracownika podczas przerwy w pracy nie może zostać uznany za wypadek w drodze do pracy. Inne stanowiska utrzymywały natomiast, że nie ma przeszkód do uznania za wypadek w drodze do pracy wypadku, który zdarzył się podczas przerwy w pracy.

Wątpliwości dotyczyły ustalenia, jaki moment jest początkiem drogi do pracy w czasie tejże przerwy. Czy jest to chwila zakończenia załatwienia prywatnej sprawy i zwrócenie się w kierunku miejsca pracy, czy też nie. Odmienne opinie przemawiały za tym, że skoro wyjście pracownika odbywa się w celach załatwienia interesów sfery pry-

watnej, to z chwilą opuszczenia miejsca pracy oraz z chwilą przybycia do niego można mówić o objęciu pracownika ochroną ubezpieczeniową.

Orzeczenia ewoluowały na przestrzeni lat w tym zakresie. Sąd Najwyższy stwierdził, że nie ma przeszkód, aby objąć pracownika ochroną podczas odbywania drogi do pracy w trakcie przerwy w pracy, skoro przerwę taką przewidują przepisy Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1632). Pracownik bowiem korzysta z przysługującego mu prawa, zatem nie ma podstawy do „karaniania” go za skorzystanie z udzielonego mu prawa.

W związku z powyższym SN, dokonując ustaleń w zakresie ochrony pracownika w czasie odbywania drogi do pracy, skupił się na kwestii tego, czy przerwa w pracy była przerwą usprawiedliwioną, a więc czy była zgoda pracodawcy na wyjście pracownika z pracy. To właśnie od zgody pracodawcy na zwolnienie czasowe z pracy SN uzależnił objęcie ochroną pracownika w czasie przemierzania przez niego drogi do pracy. Takie stanowisko wydaje się najbardziej racjonalne, bowiem tylko samowolne oddalenie się pracownika z miejsca pracy wyklucza go z ochrony ubezpieczeniowej w czasie drogi do pracy (lub drogi z pracy)¹⁹.

5. Niezdolność do pracy

Orzeczenie o niezdolności do pracy oparte jest na zasadach określonych w art. 12 i 13 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a zatem ocenie podlega stan zdrowia osoby ubezpieczonej pod kątem istniejących schorzeń, skutków, jakie te schorzenia wywołują, tj. czy ograniczają sprawność organizmu ubezpieczonego, a jeśli tak, to w jakim zakresie, i czy ograniczenie to stanowi podstawę do orzeczenia niezdolności do pracy zgodnie z poziomem posiadanych kwalifikacji. Ponadto konieczne jest ustalenie, czy między wypadkiem przy pracy a powstałą niezdolnością do pracy istnieje związek przyczynowy. Czasokres, w jakim zdarzenie można uznać za wypadek przy pracy, określany jest przez czas, w jakim ubezpieczony pracownik pozostawał do dyspozycji pracodawcy.

Oznacza to, że samo fizyczne stawienie się w miejscu pracy nie wyczerpuje treści obowiązku świadczenia pracy, jeżeli pracownik nie jest gotowy do jej wykonywania.

¹⁹ A. Musiała, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 18 lipca 2006 r., III AUa 1553/05*, Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych, 2007, nr 10, s. 86-92, LEX teza nr 1, 63970/1 – Stan nietrzeźwości w drodze z pracy do domu (a także z domu do pracy) prawie w każdej sytuacji przerywa tę drogę, bez względu na to, czy pracownik spożywa alkohol, nie przerywając podróży, czy też spożywa, przerywając ją na chwilę, po to, by go spożyć. Do takiego stanowiska przekonuje powiązanie przez ustawodawcę drogi z pracą. W tym powiązaniu należy upatrywać właściwie zakazu pozostawania w stanie nietrzeźwości w drodze z domu do pracy i z pracy do domu. Trzeba bowiem zwrócić uwagę, że ustawodawca żadnego, szczególniego progu stanu nietrzeźwości w procentach nie ustanawia, ograniczając się jedynie do stwierdzenia o nieprzerwanej drodze z domu do pracy i na odwrót. Takie unormowanie powinno zatem skłaniać praktycznie do przyjęcia zakazu pozostawania pod wpływem alkoholu w przedmiotowej drodze.

„Świadczenie pracy w rozumieniu ustawy wypadkowej nie może być rozumiane jako samo przebywanie w zakładzie pracy, fizyczna tam obecność pracownika, ale pozostawanie pracownika w dyspozycji pracodawcy. Warunkiem pozostawania w dyspozycji pracodawcy jest gotowość pracownika do pracy – subiektywny zamiar wykonywania pracy i obiektywna możliwość jej świadczenia [...]”²⁰.

Przykładem braku pozostawania pracownika do dyspozycji jest stawienie się w miejscu pracy w stanie nietrzeźwości. Stan nietrzeźwości jest bowiem zaprzeczeniem gotowości do świadczenia pracy. Pozostawanie pracownika w dyspozycji pracodawcy w myśl art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych wyraźnie dotyczy drogi między siedzibą pracodawcy a miejscem wykonywania obowiązku wynikającego ze stosunku pracy, natomiast nie odnosi się do czasu wykonywania tego obowiązku²¹.

6. Wypadek przy pracy

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych w art. 3 ust. 1, definiując pojęcie wypadku przy pracy, uznaje za wypadek przy pracy zdarzenie, które jednocześnie spełnia następujące kryteria: jest nagłe, wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć oraz pozostaje w związku z pracą²².

Określenie „w związku z pracą” oznacza zaistnienie zdarzenia:

- 1) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika zwykłych czynności albo poleceń przełożonych,

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2006 r., I UK 127/05, LEX nr 299138.

²¹ Wyrok SN z dnia 24 października 2007 r., I UK 127/07, LEX nr 390127.

²² Uraz lub śmierć należą więc obecnie do zespołu wymaganych łącznie ustawowych cech wypadku przy pracy – nie ma wypadku przy pracy, gdy nie da się ustalić urazu, między zaś czynnikiem (nagłym, zewnętrznym, związanym z pracą) a urazem lub śmiercią musi zachodzić relacja przyczyny–skutku. Można tu mówić o skutku organicznym, który nie wystarcza jednak do oceny prawa do świadczeń z tytułu wypadku przy pracy, gdyż ustawa wymaga także skutku socjalnego, np. niezdolności do pracy lub uszczerbku na zdrowiu. Śmierć jest jednocześnie (zależnie od kontekstu) skutkiem organicznym objętym definicją wypadku, i skutkiem socjalnym, pod warunkiem, że jest to śmierć ubezpieczonego lub rencisty jako przesłanka prawa do jednorazowego odszkodowania i ewentualnie renty rodzinnej J. Jończyk, *Ubezpieczenia wypadkowe*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 6, s. 3. Dodatkowo I. Jędrasik-Jankowska wskazuje, że „szerszy zakres tej ochrony, polegający na objęciu ochroną także czynności ze sfery spraw prywatnych, wynika z treści przepisu art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z 30 października 2002 r. Na podstawie tego przepisu można byłoby uznać za wypadek przy pracy np. uraz doznany w czasie podróży koleją czy samochodem do wskazanej miejscowości lub śmierć podczas pożaru hotelu, ale już nie wypadek, jakiemu uległ pracownik np. na spacerze albo w czasie przygotowywania sobie posiłku. Związek z pracą w pierwszym wypadku polega na tym, że pracownik znalazł się w hotelu w związku z wykonywaniem pracy „na wyjeździe”, ale fakt, że poszedł na spacer lub chciał coś zjeść, już tego związku (konieczności) nie wykazuje. Natomiast przepis art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy z 30 października 2002 r. zrównuje z wypadkiem przy pracy (zapewniając taką samą ochronę) także sytuację doznania szkody na osobie w wyniku zadziałania przyczyny zewnętrznej podczas wykonywania w czasie podróży służbowej wszystkich czynności ze sfery spraw prywatnych”. I. Jędrasik-Jankowska, *Wypadek zrównany z wypadkiem przy pracy*, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 2003, nr 4, s. 24.

- 2) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika czynności na rzecz pracodawcy nawet bez polecenia,
- 3) w czasie pozostawania pracownika w dyspozycji pracodawcy w drodze między siedzibą pracodawcy a miejscem wykonywania obowiązku wynikającego ze stosunku pracy.

Ponadto za wypadek przy pracy uważa się również nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w okresie ubezpieczenia wypadkowego z danego tytułu podczas:

- 1) uprawiania sportu w trakcie zawodów i treningów przez osobę pobierającą stypendium sportowe,
- 2) wykonywania odpłatnie pracy na podstawie skierowania do pracy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania,
- 3) pełnienia mandatu posła lub senatora, pobierającego uposażenie,
- 4) odbywania szkolenia, stażu przygotowania zawodowego dorosłych lub przygotowania zawodowego w miejscu pracy przez osobę pobierającą stypendium w okresie odbywania tego szkolenia, stażu przygotowania zawodowego dorosłych lub przygotowania zawodowego w miejscu pracy na podstawie skierowania wydane go przez powiatowy urząd pracy lub inny podmiot kierujący, pobierania stypendium na podstawie przepisów promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych,
- 5) wykonywania przez członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielni kółek rolniczych oraz przez inną osobę traktowaną na równi z członkiem spółdzielni w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych, pracy na rzecz tych spółdzielni,
- 6) wykonywania pracy na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia,
 - a) wykonywania pracy na podstawie umowy uaktywniającej, o której mowa w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. Nr 45, poz. 235),
- 7) współpracy przy wykonywaniu pracy na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia,
- 8) wykonywania zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności pozarolniczej w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych,

- 9) wykonywania zwykłych czynności związanych ze współpracą przy prowadzeniu działalności pozarolniczej w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych,
- 10) wykonywania przez osobę duchowną czynności religijnych lub czynności związanych z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi,
- 11) odbywania służby zastępczej,
- 12) nauki w Krajowej Szkole Administracji Publicznej przez słuchaczy pobierających stypendium,
- 13) wykonywania pracy na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia albo umowy o dzieło, jeżeli umowa taka została zawarta z pracodawcą, z którym osoba pozostaje w stosunku pracy lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje ona pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy,
- 14) pełnienia przez funkcjonariusza celnego obowiązków służbowych.

Według ust. 2 powołanego wyżej przepisu na równi z wypadkiem przy pracy, w zakresie uprawnień do świadczeń określonych w ustawie, traktowany jest natomiast wypadek, któremu pracownik uległ:

- 1) w czasie podróży służbowej, w okolicznościach innych niż określone wyżej, chyba że wypadek spowodowany został postępowaniem pracownika, które nie pozostaje w związku z wykonywaniem powierzonych mu zadań,
- 2) podczas szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony,
- 3) przy wykonywaniu zadań zleconych przez działające u pracodawcy organizacje związkowe.

6.1. Nagłość zdarzenia

Nagłość zdarzenia powodującego wypadek przy pracy charakteryzuje się zaskoczeniem pracownika, jest czymś nieprzewidywalnym, nieoczekiwanym, raptownym. W orzecznictwie uznaje się, że przez nagłe zdarzenie należy rozumieć takie zdarzenie, które trwa nie dłużej niż jedna dniówka robocza. Takie pojmowanie omawianego zwrotu pozwala oddzielić wypadki przy pracy od chorób zawodowych, które to powstają w wyniku znacznie dłuższego działania na organizm ludzki czynników chorobotwórczych, pochodzących ze środowiska, w jakim praca jest wykonywana²³.

²³ *Komentarz do art. 3 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych* (Dz. U. z 2009 r., Nr 167, poz. 1322), D.E. Lach, S. Samol, K. Ślebzak, LEX.2009.

6.2. Przyczyna zewnętrzna

Wypadek przy pracy musi być wywołany przyczyną zewnętrzną, a więc pochodzącą spoza organizmu człowieka, który temu wypadkowi ulega. Nie ma ograniczenia co do liczby przyczyn inicjujących dane zdarzenie, może być tak, że wypadek wywołany jest jedną lub kilkoma zaistniałymi w danym momencie przyczynami²⁴.

Zadziałanie nagłej zewnętrznej przyczyny musi być związane z powstaniem określonego skutku w postaci urazu lub śmierci pracownika, który uległ wypadkowi. „Zewnętrzną przyczyną sprawczą wypadku przy pracy może być każdy czynnik pochodzący spoza organizmu poszkodowanego, zdolny – w istniejących warunkach – wywołać szkodliwe skutki, w tym także pogorszyć stan zdrowia pracownika dotkniętego już schorzeniem samoistnym. Podniesienie przez pracownika w czasie pracy znacznego ciężaru, które doprowadziło do nagłego uszkodzenia organizmu w takim stopniu, że pracownik stał się niezdolny do wykonywania dotychczasowej pracy, ma charakter wypadku przy pracy, choćby nawet pracownik przed wypadkiem był dotknięty schorzeniem samoistnym, które jednak pozwalało na wykonywanie codziennej pracy [...]”²⁵.

6.3. Protokół powypadkowy

Potwierdzenie zaistnienia wypadku przy pracy winno być potwierdzone w protokole powypadkowym, bowiem ustalanie okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy, jakiemu uległ ubezpieczony będący pracownikiem, następuje w trybie określonym przepisami kodeksu pracy, a w przypadku osób niebędących pracownikami – w karcie wypadku.

7. Renta z tytułu choroby zawodowej

Ustawa oprócz renty z tytułu wypadku przy pracy przewiduje również przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy powstałej w związku z chorobą zawodową. Ogólne

²⁴ „Przez przyczynę zewnętrzną rozumie się przyczynę stanowiącą źródło wypadku, leżącą poza organizmem pracownika, jak na przykład urazy mechaniczne, urazy termiczne, działalność sił przyrody, działalność osób trzecich. [...] Przyczyna zewnętrzna nie musi być więc wyłączną przyczyną wypadku. Wystarczy, że przyczyni się ona jedynie do powstania uszczerbku na zdrowiu. Związku przyczynowego szkody z przyczyną zewnętrzną nie przerywa także włączenie się innych przyczyn ubocznych. Gdy przyczyna wypadku ma charakter mieszany, wystarczy, jeśli zostanie wykazane, że bez czynnika zewnętrznego nie doszłoby do szkodliwego skutku” Z. Salwa, *Pojęcie wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 3, s. 18. W tym przedmiocie H. Szewczyk stwierdza że jeśli „okoliczności, takie jak: świadome wydanie wadliwej opinii, wypowiedzenie umowy o pracę w warunkach wskazujących na szykany, postawienie pracownikowi krzywdzących zarzutów doprowadzą np. do zawału serca, to zdarzenia te należy ocenić jako wypadki przy pracy. Aby przyjąć, że przyczyną zawału był stres w wyniku nawarstwienia się szczególnie krzywdzących pracownika okoliczności, muszą one mieć charakter obiektywny, czyli wynikać z naruszenia przepisów prawa lub zasad współżycia społecznego”. H. Szewczyk, *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy*, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 2003, nr 6, s. 31.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2009 r., I PK 18/09, LEX nr 528154.

warunki do przyznania tego świadczenia są takie same jak przy rencie wypadkowej, z tym zastrzeżeniem, że zamiast ustaleń dotyczących powstałego wypadku niezdolność do pracy orzekana jest w związku ze stwierdzoną u ubezpieczonego chorobą zawodową. Za chorobę zawodową uważa się chorobę określoną w wykazie chorób zawodowych, o którym mowa w art. 237 § 1 pkt 2 kodeksu pracy, jeżeli została spowodowana działaniem czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy lub sposobem wykonywania pracy. Wykaz chorób zawodowych i szczegółowe zasady postępowania w sprawach zgłaszania podejrzenia, rozpoznania i stwierdzenia chorób zawodowych oraz podmioty właściwe w tych sprawach zostały określone w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2009 r. (Dz. U. z 2013 r., poz. 1367). W załączniku do rozporządzenia zostały wykazane choroby, które są uznawane za zawodowe, i okres, w którym wystąpienie udokumentowanych objawów chorobowych upoważnia do rozpoznania choroby zawodowej, mimo wcześniejszego zakończenia narażenia zawodowego. Sposób dokumentowania chorób zawodowych określa natomiast Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 1 sierpnia 2002 r., (Dz. U. z 2013 r., poz. 1379 t.j.).

8. Renta rodzinna wypadkowa

Renta rodzinna przysługuje po ubezpieczonym lub renciście uprawnionym do świadczenia na podstawie ustawy, który zmarł wskutek następstw wypadku przy pracy lub choroby zawodowej (art. 17 ust. 5 ustawy o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych). Krąg osób uprawnionych do renty jest taki sam jak krąg osób uprawnionych do renty rodzinnej na podstawie ustawy emerytalnej.

8.1. Osoby uprawnione

Do renty rodzinnej uprawnieni są: małżonek, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka, przysposobione, przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci (w tym również w ramach rodziny zastępczej) oraz rodzice. Osoby te nabywają prawo do renty rodzinnej, jeżeli spełnią warunki do tej renty określone w ustawie emerytalnej. Prawo do renty rodzinnej nabywają również członkowie rodziny pozostali po renciście:

- 1) pobierającym rentę z tytułu wypadku w drodze do pracy, którego śmierć nastąpiła po 31 grudnia 2002 r. wskutek takiego wypadku,
- 2) pobierającym rentę z tytułu wypadku w szczególnych okolicznościach lub z tytułu choroby zawodowej pozostającej w związku ze szczególnymi okolicznościami, którego śmierć nastąpiła po 31 grudnia 2002 r. wskutek takiego wypadku lub choroby zawodowej.

8.2. Wysokość renty rodzinnej wypadkowej

Wysokość renty rodzinnej zgodnie z przepisami powołanej ustawy wynosi:

- 85% świadczenia, jakie przysługiwałoby zmarłemu, jeżeli do renty rodzinnej uprawniona jest jedna osoba,
- 90% świadczenia, jakie przysługiwałoby zmarłemu, jeżeli do renty rodzinnej uprawnione są dwie osoby,
- 95% świadczenia, jakie przysługiwałoby zmarłemu, jeżeli do renty rodzinnej uprawnione są trzy lub więcej osób.

Podstawę obliczenia wysokości renty rodzinnej stanowi renta rodzinna dla osoby całkowicie niezdolnej do pracy w związku z wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową.